

LIBERÁLNÍ INSTITUT PRAHA

RONALD H.COASE

**NOSITEL NOBELOVY CENY
ZA EKONOMII 1991**

Jiří SCHWARZ

LIBERÁLNÍ INSTITUT 1992

LIBERÁLNÍ INSTITUT PRAHA

RONALD H.COASE

**NOSITEL NOBELOVY CENY
ZA EKONOMII 1991**

Jiří SCHWARZ

LIBERÁLNÍ INSTITUT 1992

**Tato publikace byla vydána s finanční pomocí
THE ROE FOUNDATION**

Ronald H.COASE

nositel Nobelovy ceny za ekonomii 1991

Je jen málo ekonomů, jejichž díla jsou tak často citována jako práce Ronalda Harryho Coase. Je tomu tak přesto, že většina ekonomů posuzovala ekonomické problémy odlišně a ani nesdílela jeho názor na podstatu ekonomie. Coase tvrdí, že mnozí ekonomové přistupují v současnosti k ekonomii spíše jako konstruktéři. Zabývají se většinou uměle vykonstruovaným systémem, který vznikl v jejich hlavách, místo aby vycházeli z reálného světa. Výsledkem tohoto rozchodu teorie s předmětem svého zkoumání je, že ekonomové analyzují rozhodování entit, jejichž podstatou se vůbec nezabývají. Spotřebitel pak přestává být člověkem, nýbrž se stává souborem preferencí. Firma je pro takového ekonoma definována jako nákladová křivka a teorii tvoří problém optimální cenové tvorby a kombinace výrobních činitelů. Směna probíhá bez jakékoli specifikace institucionálních forem. Coase tvrdí, že většina ekonomů zkoumá spotřebitele, aniž by se zabývali lidskou povahou, firmu, aniž by je zajímala její organizace, a dokonce problém směny, aniž by si všímali trhů. Tento přístup Coase nazývá "školní ekonomikou". On naproti tomu přistupuje k ekonomii jako filosof. Analyticky myslí a píše. Typické pro jeho díla je, že vycházejí z podrobného přehledu reálných podmínek, z nichž vyvozuje důsledky.

R.H.Coase se narodil v roce 1910 v anglickém hrabství Middlesex. Ekonomii studoval v Londýně na London School of Economics a University of London. V roce 1951 odešel do Spojených států. V současné době přednáší na právnické fakultě Chicagské university. Po Miltonu Friedmanovi a George Stiglerovi je třetím laureátem Nobelovy ceny za ekonomii, jemuž byla tato cena udělena v době, kdy působil na tomto věhlasném pracovišti ekonomického výzkumu. Patří k liberálně smýšlejícím ekonomům a je členem prestižní liberální společnosti Mont Pelerin.

R.H.Coase se zabýval mikroekonomií neboli cenovou teorií. Jeho hlavním zájmem byla teorie firmy, studium

problémů odvětví a trhů. Za celoživotní dílo a dosažené výsledky zkoumání mu byla udělena Nobelova cena za ekonomii. Jeho největší přínos pro ekonomickou vědu je obsažen ve dvou článcích, vydaných v dlouhém časovém rozpětí: "Podstata firmy" (1937) a "Problém společenských nákladů" (1960). Díky těmto dvěma článkům se stal nejen známým, ale i světově proslulým. Coasův přístup k ekonomii je charakteristický tím, že středem jeho zájmu se stává vždy nějaká ekonomická instituce. V souvislosti s ní si klade dvě vzájemně závislé otázky:

1. Jak ovlivňuje určitá instituce alokaci zdrojů?
2. Jak lze vysvětlit nepřetržitou existenci a vývoj určité instituce z hlediska analýzy jejího působení na alokaci zdrojů?

V "Podstatě firmy" vyšel z kritiky standardní ekonomické teorie, která používala pojmy firma a trh pouze jako názvy bez jakéhokoli obsahu. Firma byla často interpretována jako "černá skříňka". V moderních ekonomických systémech firmy zaměstnávají většinu zdrojů a tyto zdroje jsou užívány v závislosti na administrativních rozhodnutích, a ne přímo na fungování trhu. V důsledku toho efektivnost ekonomického systému závisí přímo na tom, jak vhodně je management firem schopen alokovat a kombinovat výrobní zdroje. Týká se to zvláště moderních velkých korporací, které v současnosti zaměstnávají podstatnou část zdrojů a vyrábějí převážnou část produkce. Coase na jedné straně uznává, že konkurence, která působí prostřednictvím cenového systému, nutně koordinuje výrobce. Na druhé straně si však uvědomuje, že firmy disponují výrobními činiteli a managementem, jehož úkolem je rovněž koordinace. Naskytá se tedy otázka, k čemu je vůbec management potřebný, když cenový systém provádí veškerou nezbytnou koordinaci. Koordinace prostřednictvím cenového systému byla jedinou formou koordinace, již se ekonomové do té doby seriózně zabývali. Stejným problémem se zabýval Coase v jiné podobě. Bylo to v souvislosti s revolucí v Rusku. Lenin prohlásil, že ruská ekonomika bude řízena jako jedna velká továrna. Přestože to mnozí ekonomové na Západě uznávali, Coase to pova-

žoval za naprostý nesmysl. A najednou, rovněž na Západě vznikly extrémně velké továrny. Jak lze vysvětlit a uvést do souladu názor ekonomů na fungování cenového systému s existencí managementu zjevně plánovaných společností a firem působících uvnitř západních ekonomik?

Odpověď našel Coase v létě roku 1932. Zjistil, že ani využívání trhu, resp. cenového mechanismu, není zcela zadarmo, nýbrž nese s sebou určité náklady. Musí se vést jednání, je nutné vyhotovit smlouvy, kontrolovat jejich plnění, přijímat opatření k vypořádání možných sporů apod. Souhrn těchto nákladů nazval Coase transakčními náklady. Byl prvním, kdo uvedl tento pojem do ekonomické teorie. Z existence transakčních nákladů vyplývá, že přestože jsou alternativní metody koordinace samy o sobě nákladné a z mnoha hledisek nedokonalé, mohou být preferovány oproti trhu s jeho cenovým systémem. Tímto způsobem lze obejít trh, který určuje náklady realizovaných transakcí prostřednictvím cenového systému. Takto lze vysvětlit existenci firem, které alokují výrobní činitele na základě administrativního rozhodnutí. V článku z roku 1937 Coase dokazuje, že v konkurenčním systému se optimálně plánuje, pokud firma jako malá plánovaná společnost nadále existuje a když vykonává svou koordinační funkci při nižších nákladech než by představovaly transakční náklady nebo náklady jiné firmy na stejnou koordinaci. Efektivní ekonomický systém nezbytně vyžaduje nejen existenci trhu, ale také adekvátní plánování uvnitř firem. Optimální kombinaci těchto nástrojů určuje konkurence.

Firma a procesy v ní probíhající se staly přirozeně středem pozornosti ekonomů. Coase to považuje za naprosto přirozené a vůbec se nedomnívá, že by tento zájem iniciován jeho knihou "Podstata firmy". Píše v ní, že existence transakčních nákladů vedla ke vzniku firmy jako takové. Dopady na hospodářství jsou však negativní. Podnikatelé při svém rozhodování musí brát transakční náklady v úvahu. Jestliže jsou náklady směny větší než prospěch, který směna přináší, ke směně nedojde stejně jako se nezvýší produkce díky specializaci. Transakční náklady tímto způsobem ovlivňují nejen dohody, ale i vyráběné zboží

a služby. Pokud by se transakční náklady nezahrnuly do ekonomické analýzy, zůstalo by nevysvětleno mnohé z fungování ekonomického systému.

Transakční náklady byly podle Coase hlavním motorem přechodu od naturální formy směny k peněžní směně. Každý z účastníků směny musel vlastnit a nabízet něco, co si přál potenciální kupující. Směna v naturální formě vyžaduje něco, co nazval velmi originální anglický ekonom S. Jevons "dvojitou náhodou". Vyhledávat partnery

s vhodnými předpoklady pro směnu či obchod je velmi nákladné a jednoznačně to lze považovat za překážku pro realizaci jiných výhodných obchodů. Zavedením peněz do obchodování se usnadnilo uzavírání obchodních dohod a snížilo se množství uchovávaného zboží pro potřeby naturální směny, čímž se značně snížily transakční náklady a zvýšilo se množství obchodovaného zboží.

"Problémem společenských nákladů" způsobil Coase zvrat v ekonomickém myšlení. Tento článek vyšel v roce 1960 v jím tehdy nově založeném teoretickém časopise *Journal of Law and Economics*, který je dodnes vydáván. V tomto článku kritizoval všeobecně respektovanou Pigouovu analýzu o rozdílu mezi soukromými a veřejnými statky. Pigou považoval za nutný určitý druh vládních zásahů (obvykle prostřednictvím daní), aby udržel na uzdě ty, jejichž činnost negativně působí na ostatní. Tyto negativní efekty působící bez rozdílu na všechny jsou nazývány negativními externalitami. Coase v tomto článku ukázal, že v režimu nulových transakčních nákladů, z kterého standardní ekonomická teorie vychází, povedou jednání mezi zúčastněnými stranami k dohodám maximalizujícím prospěch. To je stručný popis Coasova teorému, který na základě Coasova zkoumání zformuloval a pojmenoval nositel Nobelovy ceny za ekonomii z roku 1983 George Stigler. Coasův teorém je považován za výchozí bod na cestě ke studiu ekonomie s pozitivními transakčními náklady. Coasův teorém zároveň vyvrací Pigouův systém. Pokud standardní ekonomická teorie předpokládá, že transakční náklady jsou nulové, neposkytuje Pigouův systém žádná řešení. Neznamená to však, že při pozitivních transakčních nákladech nelze pomocí vládních zásahů (například regu-

laci zdanění včetně poskytování subvencí) dosáhnout lepších výsledků než jednání mezi jednotlivými zúčastněnými tržními subjekty.

Přechod z režimu nulových transakčních nákladů do režimu pozitivních transakčních nákladů je bez existence zákona nemožný. Coase v "Problému společenských nákladů" vysvětluje, že to, co se prostřednictvím trhu prodává, nejsou fyzické entity, jak ekonomové všeobecně předpokládají, ale právo něco dělat. Práva, kterými jednotlivci disponují, jsou stanovena zákonem. Zatímco si dokážeme v hypotetickém světě nulových transakčních nákladů představit, jak účastníci směny jednají o změně každého ustanovení zákona, které jim brání učinit všechny kroky nezbytné ke zvýšení hodnoty produkce, tak ve skutečném světě pozitivních transakčních nákladů by takovýto postup byl nesmírně nákladný a značná část takového smlouvání kolem zákona by byla ztrátová. Z tohoto důvodu jsou práva a povinnosti jednotlivců do značné míry určeny zákonem. Proto bude mít právní systém značný vliv na fungování ekonomického systému a z určitého hlediska jej dokonce může kontrolovat. Tato práva musí být zcela samozřejmě přičena těm, kteří je mohou nejproduktivněji využít a kteří jsou motivováni tak učinit. Náklady takového převodu by byly nízké díky transparentnosti zákona a jednoduchosti provádění těchto převodů. To lze dosáhnout jen za předpokladu, že existuje adekvátní systém vlastnických práv.

Většina ekonomů si dosud neuvědomuje těsnost vztahu mezi ekonomickým a právním systémem. Burza cenných papírů a plodinová burza se často užívá jako příklad dokonalé nebo téměř dokonalé konkurence. Velmi detailně však reguluje aktivity kupujících a prodávajících, a to odděleně od jakékoliv veřejné regulace. Orgány burzy striktně určují, s čím se může obchodovat, kdy se s tím může obchodovat, podmínky převodu majetku atd. To je ve skutečnosti soukromé právo. Bez těchto pravidel a omezení by nebylo možné rychle uzavřít obchod. Většina obchodů se odehrává mimo burzu. Obchodníci jsou rozptýleni v prostoru a mají velmi rozdílné zájmy jak v maloobchodě, tak ve velkoobchodě, a proto by bylo velmi obtížné zavést soukromé právo.

Jejich činnost bude regulována zákony státu. Proto nemá smysl diskutovat o procesu směny, aniž by byl určen institucionální rámec, v němž se obchod odehrává, poněvadž ovlivňuje jak stimuly k výrobě, tak transakční náklady.

Před vydáním tohoto článku v roce 1960 se studium ekonomie a práva nevyskytovalo jako nezávislá a samostatná specializace na universitách. Důkladná Coasova analýza podstaty práva jako ekonomické instituce probudila tak velký zájem jak ekonomů, tak právníků, že se ekonomická analýza práva stala jedním z nejatraktivnějších studijních směrů. Už od poloviny 70.let jsou v pedagogickém sboru každé významnější právnické fakulty ekonomové, kteří vedou kurzy a semináře v duchu Coasova přístupu.

Literatura:

1. Coase R.H.: The Firm, the Market and the Law, The University of Chicago Press, 1988
2. Mueller D.C.: Public Choice II, Cambridge University Press, 1990
3. Friedman D.D.: Price Theory, South-Western Publishing Co., 1990
4. Dolan E.G., Lindsey D.E.: Economics, The Dryden, 1988
5. The MIT Dictionary of Modern Economics, The Macmillan Press Ltd., 1986
6. The Institutional Structure of Production by R.Coase, Prize Lecture, The Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel, The Royal Swedish Academy of Sciences, Stockholm, December 9, 1991

11

